

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Adamik – Citak pt. „Wpływ dualizmu polskiego prawa bilansowego na analizę wskaźnikową sprawozdania finansowego” napisanej w Katedrze Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie pod kierunkiem dr hab. Artura Hołdy, prof. UEK. Recenzję przygotowano na podstawie uchwały Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie z dnia 25 września 2023 roku (pismo nr. RDC.600.3.2023) oraz przepisów ustawy z dnia 14 marca o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789, z późn. zm.) w związku z ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669, z późn. zm.).

Recenzowana praca liczy 219 stron, została podzielona na wstęp, sześć rozdziałów i zakończenie. Przy pisaniu rozprawy wykorzystano 134 pozycje literatury, 18 źródeł internetowych i 15 aktów prawnych, Rozważania ilustruje 161 tabel i 1 rysunek.

1. Dobór tematu rozprawy

Oceny wyboru tematu pracy dokonano w trzech aspektach: znaczenia zrealizowanego projektu badawczego dla rozwoju dyscypliny naukowej, aktualności podjętego problemu oraz dotychczasowego dorobku nauki w analizowanym obszarze, opisanego przez dostępną literaturę krajową i zagraniczną. Zdaniem recenzenta, temat sformułowany przez mgr Małgorzatę Adamik – Citak w pełni realizuje wszystkie trzy warunki.

Kontekst problemu. Współcześnie, rachunkowość przechodzi proces głębokich przekształceń stymulowanych przede wszystkim zjawiskiem globalizacji, którego istotnym aspektem jest dążenie do swobodnego przepływu towarów, pracy i kapitału. Z jednej strony, to rachunkowość wspiera wskazane przemiany dostarczając użytecznych, a zwłaszcza porównywalnych informacji, z drugiej zaś globalizacja wymusza zmiany treści i formy sprawozdawczości finansowej. Metodą realizacji postulatów kierowanych pod adresem współczesnej rachunkowości jest harmonizacja stosowanych praktyk, a podstawowym narzędziem pozostają tu standardy. W wymiarze ponadnarodowym możemy mówić o trzech nurtach harmonizacji. Historycznie najstarszymi standardami są amerykańskie Generalnie Akceptowane Zasady Rachunkowości (US GAAP), przygotowywane przez Financial Accounting Standard Board (FASB), najszersze zastosowanie na świecie znalazły

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (IAS/MSR), zastąpione po 2000 roku przez Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (IFRS/MSSF), opracowywane obecnie przez International Accounting Standard Board (IASB), w wymiarze europejskim harmonizacja dokonuje się poprzez Dyrektywy UE. Obok tego, w wielu państwach funkcjonują Krajowe Standardy Rachunkowości (KSR). Regulacje te przeszły długą drogę - od dobrych praktyk po obowiązujące prawo, a opisane nurty przenikają się, czego wyrazem są między innymi wspólne projekty realizowane przez FASB i IASB. W krajach Unii Europejskiej obowiązują równoległe dwa modele sprawozdawczości – MSR/ MSSF i oparte na Dyrektywach KSR.

Recenzowana praca jest głęboko osadzona w opisywanych procesach. Stanowi próbę odpowiedzi na pytanie: jak przejście z jednego formatu raportowania na inny wpływa na obraz przedsiębiorstwa zawarty w sprawozdaniu finansowym. Jest to szczególnie istotne dla rynków kapitałowych, gdyż dotyczy najważniejszych dla gospodarki UE przedsiębiorstw – emitentów papierów wartościowych notowanych na rynkach regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz banków. Odbiorca sprawozdania finansowego powinien wiedzieć, w jakim stopniu wyniki prezentowane przez spółkę w roku zmiany regulacji, wynikają z rzeczywistych dokonań przedsiębiorstwa, a na ile z uwarunkowań formalnych. Badania przeprowadzone przez Doktorantkę obrazują ponadto skalę rozbieżności pomiędzy zasadami rachunkowości obowiązującymi w Polsce, a regułami przyjętymi w wymiarze międzynarodowym. Autorka, na dobranej próbie, policzyła to z dokładnością do każdego wiersza bilansu oraz rachunku zysków i strat. Istnieje oczywiście bogata literatura przedmiotu traktująca o różnicach pomiędzy polską ustawą o rachunkowości i powstałymi na jej podstawie krajowymi standardami a regulacjami opracowanymi przez IASB. Jednak recenzowana praca jest jedną z pierwszych, przenoszącą odmienności, o których mowa na grunt analizy finansowej. Bowiem dopiero ocena wskaźników finansowych, a więc wielkości względnych, daje rzeczywisty obraz skutków dualizmu polskiego prawa bilansowego. Należy jednak podkreślić że przywołany dualizm dotyczy wszystkich krajów Unii Europejskiej, a także zdecydowanej większości pozostałych krajów świata z wyjątkiem tych nielicznych, które zaadaptowały do swojego prawa MSSF dla MSP. Bowiem, jak słusznie podkreśla Doktorantka, jednym ze skutków harmonizacji w wymiarze międzynarodowym jest jej utrata w skali poszczególnych państw.

Podsumowując ten fragment recenzji mogę stwierdzić, że problem badawczy zarysowany przez mgr Małgorzatę Adamik – Citak jest na tyle interesujący, aktualny i ważny, zarówno w wymiarze teoretycznym jak i aplikacyjnym, iż może stanowić przedmiot rozprawy doktorskiej.

2. Konstrukcja rozprawy

W tej części recenzji analizie podano zgodność tematu pracy, celu głównego, głównej hipotezy badawczej oraz zastosowanych metod badań. Doktorantka sformułowała temat następująco „Wpływ dualizmu polskiego prawa bilansowego na analizę wskaźnikową sprawozdania finansowego”. Według E. Nowaka „Analiza wskaźnikowa jest metodą badań analitycznych informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych, bazującą na wskaźnikach finansowych wyprowadzonych ze sprawozdań” (E. Nowak „Analiza sprawozdań finansowych”, PWE, Warszawa 2005, s. 52). Podzielam ten pogląd. Dualizm polskiego prawa bilansowego nie może wpływać na analizę wskaźnikową będącą metodą badań. Oddziałuje natomiast na treść i formę sprawozdania finansowego jako źródła informacji dla analizy wskaźnikowej. Przejście z jednego standardu raportowania (ustawa o rachunkowości i KSR) na inny (MSSF) powoduje, że interesariusz otrzymuje w tym samym czasie dwa „równoległe” strumienie informacji, o tym samym podmiocie, za identyczny okres. Pytanie jakie zadano w ocenianej pracy brzmi: na ile te strumienie informacji są różne. Temat rozprawy można by zatem ująć następująco „Wpływ dualizmu polskiego prawa bilansowego na obraz przedsiębiorstwa zawarty w sprawozdaniu finansowym”, wyjaśniając we wstępie, iż obraz ten wykreowano opierając się przede wszystkim na analizie wskaźnikowej. Identyczne uwagi wnoszę do celu głównego pracy zawartego w pytaniu „czy istniejący w Polsce dualizm sprawozdawczy ma istotny wpływ na analizę wskaźnikową sprawozdań finansowych” (s. 6). Natomiast drugie z pytań „czy istnieje statystyczna porównywalność poszczególnych wskaźników finansowych w obszarze dwóch różnych standardów” (s. 6) uważam za trafne, oddające istotę problemu. Podobnie, za poprawnie sformułowaną uznaję główną hipotezę badawczą, stanowiącą że „istniejący w Polsce dualizm prawa bilansowego nie ma istotnego wpływu na wyniki analizy wskaźnikowej”, przy hipotezie alternatywnej „zastosowana przez jednostki polityka rachunkowości MSSF lub uor ma istotny wpływ na wyniki analizy wskaźnikowej” (s. 78). Akceptuję dobór ocenianych wskaźników, opisujących kluczowe obszary aktywności przedsiębiorstwa - są to: płynność, rentowność, sprawność działania, zadłużenie i wydajność gotówkowa. Wskazane grupy wskaźników wyznaczają także treść hipotez pomocniczych. Za właściwy uznaję podział próby badawczej na dwie części: (1) skonsolidowane sprawozdania finansowe sporządzone obowiązkowo na mocy Rozporządzenia 1606/2002 po raz pierwszy według MSSF i po raz

ostatni zgodnie z ustawą o rachunkowości i KSR - 103 grupy kapitałowe, (2) jednostkowe sprawozdania finansowe przygotowane dobrowolnie po raz pierwszy według MSSF i po raz ostatni w myśl ustawy o rachunkowości i KSR – 34 podmioty. Okres badań dla pierwszej grupy obejmował lata od 2004 do 2008, dla drugiej lata od 2007 do 2019. Ponieważ analizą objęto sprawozdania finansowe opublikowane przed rokiem 2022 - ich układ, a zwłaszcza treść i kolejność poszczególnych wierszy, były odmienne (na co pozwala MSR 1). Dlatego Autorka zasadnie, w pierwszym etapie badań, każdemu z elementów sprawozdania finansowego musiała nadać formę porównywalną – analityczną. W pracy wykorzystano głównie metody analizy wskaźnikowej sprawozdań finansowych oraz metody statystyczne pozwalające na weryfikację hipotez badawczych. Tok wywodów należy uznać za poprawny. Pierwsze dwa rozdziały mają charakter teoretyczny. Zawierają przegląd poglądów na temat rozwoju rachunkowości, przebiegu procesów harmonizacji i standaryzacji, kształtu polskiego prawa bilansowego oraz etapów ewolucji sprawozdania finansowego jako źródła informacji. Rozdział trzeci opisuje metodykę badań, a rozdziały od czwartego do szóstego zawierają wyniki własnych badań empirycznych. W opinii recenzenta część teoretyczną pracy należało wzbogacić o opis procedury przekształcenia sprawozdania finansowego z krajowych standardów na międzynarodowe - zgodnie z MSSF 1. Powinno to ułatwić identyfikację przyczyn rozbieżności pomiędzy analizowanymi regulacjami.

Pomimo wskazanych mankamentów, w podsumowaniu tej części recenzji mogę stwierdzić, że rozprawa mgr Małgorzaty Adamik – Citak ma logiczną i spójną konstrukcję, a szeroki zakres i pracowitość przeprowadzonych badań świadczą o dojrzałości naukowej Autorki.

3. Walory ocenianej pracy

Trzecia część recenzji wskaże na aspekty poznawcze analizowanej dysertacji, co stanowić będzie podstawę do sformułowania ostatecznie pozytywnej konkluzji. Za najważniejsze uważam następujące dokonania Doktorantki:

1. Przedstawienie historii harmonizacji rachunkowości, od Międzynarodowego Kongresu Księgowych w St. Louis w 1904 roku do czasów współczesnych, z wyeksponowaniem „kamieni milowych” tego procesu. Kluczowe było tu stopniowe wprowadzanie standardów do porządku prawnego poszczególnych państw – rok 1973 akceptacja przez Amerykańską Komisję Papierów Wartościowych (SEC), US GAAP jako podstawy przygotowania sprawozdań finansowych, rok 2005 wejście w życie Rozporządzenia 1606/2002 wprowadzającego obowiązek stosowania MSR/MSSF na

obszarze Unii Europejskiej, rok 2007 zgoda SEC wydana zagranicznym spółkom notowanym na giełdzie w USA na publikowanie sprawozdań finansowych zgodnie z MSR/MSSF bez dokonywania dodatkowych uzgodnień.

2. Przeprowadzenie dyskusji na temat szans i zagrożeń jakie niesie ze sobą wprowadzenie jednolitych zasad sprawozdawczości finansowej na całym świecie. Jak słusznie podkreśla Autorka, w krajach gdzie spółki są „nagradzane za bycie transparentnymi” harmonizacja przynosi wymierne korzyści w postaci wzrostu płynności rynku, obniżenia ryzyka inwestowania, a w ślad za tym spadku kosztów pozyskiwania kapitału. Jednak są regiony gdzie efekty te mogą być dużo słabsze, zwłaszcza jeżeli prawo nie kładzie nacisku na jakość sprawozdań finansowych, a nadzór nad rynkiem kapitałowym jest nie efektywny.
3. Zdefiniowanie najważniejszych różnic pomiędzy regulacjami polskiej ustawy o rachunkowości a MSR/MSSF oraz US GAAP. Doktorantka dokonała tego w kilku kluczowych aspektach: formy prezentacji sprawozdania finansowego, kryteriów podziału zobowiązań na długo- i krótkoterminowe, metod konsolidacji, zasad wyceny zapasów, trybu aktualizacji wartości aktywów oraz pomiaru wartości rzeczowych aktywów trwałych i wartości niematerialnych.
4. Omówienie etapów ewolucji sprawozdawczości finansowej. Podzielam pogląd Autorki, iż szczególnie w ostatnich latach obserwujemy wyraźne przyspieszenie przemian w zakresie formy i treści sprawozdania. Odnotować tu należy dwa zdarzenia: opublikowanie w dniu 29 maja 2019 roku Rozporządzenia Komisji (UE) 2019/815, obligującego do prezentacji rocznych raportów finansowych w jednolitym europejskim formacie raportowania (ESEF) przy wykorzystaniu XBRL oraz przyjęcie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 roku (Dyrektywa CSRD), wprowadzającej obowiązek stosowania Europejskich Standardów Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju (ESRS).
5. Pomiar kwot różnic w wartości poszczególnych pozycji bilansu oraz rachunku zysków i strat ustalonych według regulacji uor i MSR/MSSF, a wyróżnionych w analitycznych formach tych elementów sprawozdania finansowego – zarówno dla sprawozdań skonsolidowanych jak i jednostkowych. Autorka policzyła ponadto, jak zmiana podstaw przygotowania sprawozdań wpłynęła na strukturę aktywów i pasywów oraz kosztów i przychodów badanych podmiotów.
6. Przeprowadzenie weryfikacji założonych hipotez badawczych. Z wybranych 18 wskaźników objętych oceną, z których każdy ustalany był dwukrotnie – na podstawie

skonsolidowanych i jednostkowych sprawozdań finansowych, istotnie statystycznie różne okazało się jedynie 6 z nich. Są to wskaźniki: płynności II stopnia dla obu grup sprawozdań, ogólnego zadłużenia i zadłużenia kapitału własnego dla sprawozdań skonsolidowanych, cyklu należności w dniach dla jednostkowych sprawozdań i wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów w grupie sprawozdań jednostkowych. W ocenie recenzenta uzyskane wyniki badań są interesujące, ponieważ dowodzą znacznej zbieżności polskiego prawa bilansowego z regulacjami międzynarodowymi.

4. Uwagi polemiczne i pytania

1. Uważam, że wstęp dysertacji powinien zostać napisany starannie. Należało jednoznacznie sformułować cel główny pracy, oddzielając go od pytań badawczych, to samo dotyczy celów cząstkowych. Autorka pisze „Przekształcenie sprawozdania finansowego sporządzonego w oparciu o Ustawę o rachunkowości na MSSF istotnie statystycznie wpłynęło na wartość poszczególnych wskaźników ...” po czym wymienia te wskaźniki – trudno to nazwać celami cząstkowymi pracy. We wstępie zabrakło także głównej hipotezy badawczej i hipotez pomocniczych, okresu badań, zastosowanej metodyki, podziału prac badawczych na etapy. Wymienione elementy opisano co prawda w rozdziale III, jednak czytelnik powinien znać je wcześniej, gdy zaznajamia się z częścią teoretyczną pracy - może wówczas ocenić na ile części teoretyczna i badawcza pozostają spójne.
2. Na str. 57 Autorka pisze „W założeniach koncepcyjnych MSSF i MSR nie znalazła się cecha, która jest bardzo ważna, a znajduje się w założeniach US GAAP – to wartość prognostyczna”. Otóż, Założenia Koncepcyjne MSSF wymieniają wskazany atrybut jako „Wartość przewidyującą” wzbogacającą cechę fundamentalną informacji za jaką uznano „Przydatność”.
3. Na str. 70 Doktorantka pisze „Ustawa o rachunkowości w art. 34 ust. 1 pkt. 1 dopuszcza uproszczenia kalkulacji kosztu wytworzenia produkcji w toku, pozwala nie wyceniać bezpośrednich kosztów wytworzenia lub wyceniać tylko do wartości materiałów bezpośrednich...”. W tym jednym zdaniu popełniono kilka błędów. Powinno ono brzmieć – Art. 34 ust. 1 pkt. 2 ustawy o rachunkowości dopuszcza uproszczenia w wycenie produkcji w toku, polegające na możliwości wyceny tego składnika aktywów

na poziomie: kosztów bezpośrednich wytworzenia, materiałów bezpośrednich lub nie wyceniać produkcji w toku w ogóle.

4. W tabelach 23, 24, 28, 29, 99, 100, 102, 103, 105 – 110, nie podano jednostki miary czy to są mln zł, a może mld zł - znacznie to utrudnia ich zrozumienie.
5. Na str. 142 Autorka pisze „Na wartość kosztów działalności podstawowej w przypadku modelu kalkulacyjnego składały się: koszt własny sprzedaży, koszty zarządu i koszty sprzedaży. Natomiast w przypadku wariantu porównawczego była to suma kosztów rodzajowych”. W cytowany fragmencie tekstu popełniono dwa błędy (1) nie koszt własny sprzedaży lecz koszt wytworzenia sprzedanych produktów (2) koszty rodzajowe powinny być korygowane o zmianę stanu produktów i koszt wytworzenia produktów na własne potrzeby jednostki.
6. Na stronie 158 chodzi zapewne o MSR 38, a nie 36.

Proszę, aby w trakcie publicznej obrony Doktorantka odniosła się do dwóch problemów (1) czy Pani zdaniem należy rozszerzyć, czy ograniczyć w Polsce katalog firm mogących swobodnie stosować MSSF, a w ślad za tym czy zjawisko dualizmu polskiego prawa bilansowego należy pogłębiać, czy raczej je minimalizować (2) w jakim kierunku Pani zdaniem będzie w najbliższym czasie ewaluowała sprawozdawczość zintegrowana.

5. Konkluzja

Przedstawione powyżej uwagi polemiczne nie pomniejszają walorów ocenianej pracy. Autorka zrealizowała założone cele i zweryfikowała hipotezy badawcze, wykazała się ponadto ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu dyscypliny finanse, posiada także umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych. W konkluzji stwierdzam, że praca doktorska mgr Małgorzaty Adamik – Citak pt. „Wpływ dualizmu polskiego prawa bilansowego na analizę wskaźnikową sprawozdania finansowego” spełnia wymogi ustawowe i wnoszę o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

